

YOSHLARDA RAQOBAT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING MA’NAViy-MA’RIFIY ASOSLARI

Shakarov Jasurbek Shavkat o‘g‘li
SamDU tadqiqotchisi

Annotatsiya: O‘zbekistonda raqobat madaniyatini rivojlantirishning ma’naviy-ma’rifiy asoslarini belgilash, milliy taraqqiyot va iqtisodiy farovonlikka xizmat qiluvchi oqilona raqobat madaniyatini shakllantiruvchi usul va vositalarni ishlab chiqish va bu vositalarning ta’sir doirasini kengaytirish muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: raqobat madaniyati, ma’naviy va ma’rifiy asos, ta’lim, tarbiya, axloq.

Jamiyatda raqobat madaniyatini shakllantirish xususida mulohaza yuritilar ekan, bu muammoning yechimi, konstruktiv omillari yuzasidan muayyan tavsiyalarni taklif etish maqsadga muvofiqdir. Bizningcha har qanday madaniyat ma’lum bir jamiyatda shakllanadi, shu jamiyatning ma’lum bir tartiboti, qonun-qoidalari, qadriyatlari, asrlar davomida avlodan-avlodga o‘tib kelayotgan muayyan atributiv ma’naviy-ma’rifiy asoslaridan oziqlanibgina taqaddus etadi. Raqobat madaniyatining shakllanishi va tarqiyotida ham muayyan jamiyatning ma’naviy-ma’rifiy asoslari muhim o‘rin tutadi. Jamiyatning ma’naviy-ma’rifiy asoslari orqaligina raqobat madaniyati shakllanadi. Mazkur ma’naviy-ma’rifiy asoslar raqobat madaniyatining ham ma’naviy-ma’rifiy asoslari hisoblanadi. Har bir xalqning ma’naviyati ham, ma’rifati ham u yashab o‘tgan tarixiy davr, evolyutsion taraqqiyot bosqichlarida rivojlanib boradi. “O‘z tarixini bilmaydigan, kechagi kunini unutgan millatning kelajagi yo‘q” [2; 4] dir. Demak, raqobat madaniyati buyuk tarixda shakllangan ma’naviy-ma’rifiy asoslardan oziqlanadi.

Avvalo, ma’naviyat tushunchasiga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, mazkur tushunchaga falsafiy ilmiy va adabiyotlarda juda ko‘p marotaba ta’rif berilganligining o‘ziyoz, ma’naviyat hamisha, har bir davrda diqqat markazida bo‘lib kelinganligidan dalolatdir. Bugungi kunda mamlakatimizda ham ma’naviy-ma’rifiy soha davlat siyosati darajasiga ko‘tarilmoqda. Jumladan, davlatimiz rahbari Sh.Mirzoyoyev ta’biri bilan aytganda, “Biz yangi O‘zbekiston taraqqiyotining hozirgi rivojlanish bosqichida ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy omillar bilan birga ma’naviy-ma’rifiy jabhalarda amalga oshirilayotgan islohotlar ham muhim ahamiyatga ega ekanini yaxshi anglaymiz. Mening nazarimda. Jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo‘lsa, uning joni va ruhi – ma’naviyatdir. Biz yangi O‘zbekistonni barpo etishda ana shu ikkita mustahkam ustunga, ya’ni bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyotga hamda ajdodlarimizning boy merosi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma’naviyatga tayanamiz”¹⁹⁴. Ushbu mulohazalardan kelib chiqib shuni ta’kidlaymizki, tadqiqot obyektimiz hisoblangan raqobat madaniyati jamiyat taraqqiyotini ta’minlovchi ikkala ustunga ham aloqadordir. Ya’ni ham iqtisodiy, ham ma’naviy

² Мирзиёев Ш. Эркин ва обод, демократик жамиятни барчамиз биргаликда барпо этамиз.// Миллий тарақ-қиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Ж.1.- Т.: Ўзбекистон, 2017.- Б.134.

ustunni mustahkamligi raqobat madaniyatining qay darajada takomillashganligi orqali belgilanadi. Shuni ta’kidlashimiz o’rinliki, hozirgacha raqobatning, asosan, iqtisodiy ustun bilan aloqador jihatlari tadqiq etilgan. Demak, jamiyatning tarqqiyotini ta’minlovchi asosiy ustunlardan biri ma’naviyat ekan, raqobatning ma’naviy asoslari, madaniyatlik jihatlari va xususiyatlari ham o’rganilishi bugungi zamonaviy jamiyat talablaridan biri hisoblanadi. Faylasuf olimlarimiz J.Yaxshilikov va N.Muhammadiyevlar ta’kidlashlaricha, “Ma’naviyat eng umumiy ma’noda ruhga yaqinlashish yoki qo’shish demakdir” [4; 241]. Demak, ma’naviyat, avvalo, ruh va qalb bilan bog’liq inson introvertiv (ichki) olamining kamolotidir. Shu bilan birga jamiyatning ham ichki, motivatsion, regulyativ, maqsadga yo’naltiruvchi, haqiqat yo’lini ko’rsatuvchi asosiy quvvat manbaidir. Raqobat madaniyati esa ana shu quvvat manбайдan oziqlanadi, shakllanadi, rivojlanadi. Agarki, bu quvvat beruvchi asos mustahkam tomirlarga ega bo’lsa, uning asosida shakllangan har qanday madaniyat ham mustahkam va har qanday sinovlarda bardoshli bo’ladi. Shu o’rinda mamlakatimizda raqobat madaniyatini shakllanishidagi eng muhim ma’naviy asoslarga quyidagilarni kiritib o’tishni lozim deb hisobladik:

- Din;
- Tarbiya;
- Axloq;
- Ma’naviy meros;
- Qadriyatlar;
- San’at;
- Adabiyot;
- Ijtimoiy muhit;
- Axborot.

Raqobatning ma’naviy va ma’rifiy asoslari xususida mulohaza yuritar ekanmiz, yuqorida asosan ma’naviy asoslarni qayd etib o’tdik. Vaholanki, raqobat madaniyatining shakllanishida muayyan ma’rifiy asoslarga ham tayaniladi. Aslida ma’naviy va ma’rifiy asoslarni bir-biridan ayro holda tasavvur qilib bo’lmaydi. Ular bir-birini to’ldirib, o’zaro birgalikdagina mavjud bo’la oladi. Ma’naviy asoslarsiz, ma’rifat, ma’rifiy asoslarsiz ma’naviyatni shakllantirib bo’lmaydi.

Raqobat madaniyatining ma’rifiy asoslari deyilganda bizningcha, ilm-fan, ta’lim, innovatsiya, texnologiya kabi nazariy tafakkur tarsi mahsullarini tushunish mumkin. Ilm-fan raqobat madaniyatini shakllantiruvchi eng mukammal va mustahkam asos bo’la oaldi. Ilmli, zamoviy fan yutuqlari bilan qurollangan har qanday raqobatlashayotgan tomon hamisha g’olibdir. Uni yengish juda mushkul. U o’zining ilmi bilan har qanday muammoni yehcadi, har qanday to’siqdan o’ta oladi. O’zbekiston prezidenti Sh.Mirziyoyev ta’biri bilan aytganda, “Hozirgi paytda dunyo miqyosida raqobat qanday keskin tus olayotganini hammamiz ko’rib turibmiz. Bu shiddatli raqobatga faqat zamonaviy ilm-fan, yuqori texnologiyalar va innovatsiya yutuqlarini keng joriy etish orqali munosib javob bera olamiz” [1; 235]. Zero ilm bu ezgulik yo’li, muammolar yechimi, inson hayot farovonligini ta’minlash manbaidir. Shuningdek oqilona ilm-fan oqilona ta’lim orqaligina amalga oshadi. Demak, ta’lim jarayoni ham raqobat nadaniyati shakllanishining ma’rifiy asosi hisoblanadi. Ta’lim orqali bilim shakllanadi, bilim olish uchu esa muayyan tarbiya va axloq lozim bo’ladi. Buyuk

allomalarimizdan biri hisoblangan Abu Rayxon Beruniyning quyidagi mulohazalari ham fikrimizning yorqin dalilidir. “Ilm olish dastlab axloqiy poklikni talab qiladi. Shuningdek, ta’lim va tarbiya bir butunlikni ko‘rsatadi, faqat shu borliqqa amal qilgan shogirdlar kamolot sari bora oladi” [3; 36]. Demak madaniyatli, adolatli, halollikka asoslangan raqobatni shakllanishida muayyan jamiyatdagi ma’naviy va ma’rifiy asoslar birdek ahamiyatli hamda muhimdir. Bu esa mamlakatdagi milliy ma’naviyat taraqqiyotiga ham ta’sir etadi, uning yuksalish omili bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib fikr yuritganda:

Birinchidan, jamiyatda raqobat madaniyati shakllanishi va taraqqiy etishida muayyan ma’naviy va ma’rifiy asoslar ta’sir etadi. Raqobat madaniyati din va axloq, tarbiya, ma’naviy meros, qadriyatlar, san’at va adabiyot kabi bir qancha asrlar sinovidan o‘tgan yuksak ma’naviy asoslar zamirida shakllanadi, taraqqiy etadi, rivojlanadi.

Ikkinchidan, madaniyatli raqobat muayyan ta’lim, ilm va fan, innovatsion o‘zgarishlar, texnologik yutuqlar, zamonaviy ilmiy-nazariy tafakkur tarzining yuksalishi orqaligina qaror topadi. Bu esa raqomad madaniyati shakllanishining ma’rifiy asoslari hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. Иккинчи нашр. – Т.: O‘zbekiston, 2022. – Б. 261.
2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat –yengilmas kuch. (Ikkinchi nashr) – Т.: Ma’naviyat, 2010. – В. 4.
3. Абу Райхон Беруний. Танланган асарлар. 2 - жилд – Т.: Фан, 1965. – Б.36.
4. Yaxshilikov J.Ya., Muhammadiyev N.E. Falsafa. Darslik. Samarqand: SamDU, 2021. – В. 241.